

Dr. Pálfi Sándortanszékvezető főiskolai tanár (Debreceni Egyetem Gyermeknevelési
Gyógypedagógiai Kar Gyermeknevelési Tanszék¹)**Dr. Teszenyi Eleonóra**vezető oktató (Open University
Children's Research Center)

Gyermekjogi kutatás a magyar óvodákban

„De jó csak lenni!” – Gyermeki Hangok

A gyermekek, de főleg a kisgyermekek jogainak kérdése a magyar nevelésben nem általánosan elfogadott, csak abban az esetben, ha gyermekvédelmi szempontok merülnek fel. Ugyan Magyarország ratifikálta is az ENSZ gyermekjogi egyezményét (1989. 11. 20.), és ezzel összhangban készült a gyermekvédelmi törvény (1997) is, ám a pedagógia mégis adósa a mai napig ezen elvárások adaptálásával.

Különösen a kora gyermekkorban nem merült fel az, hogyan értelmezhetőek a gyermeki jogok, hiszen a kisgyermekek védelme, ellátása mindig a felnőttek felelőssége volt és az ma is. Azonban, ha a pedagógiai gyakorlat csak az eddigi megoldásokat alkalmazza a nevelésben, éppen azok a célok teljesülnek kevésbé, melyek az óvodai alapprogramban megfogalmazódnak 1996 óta, különösen kevés az a tudástér, ami a gyermeket tisztelő gyakorlathoz készítené fel a pedagógusokat.

A „De jó csak lenni!” projekt ezért empirikus alapról vizsgálta Magyarországon óvodáiban, az óvodapedagógus és a gyermek közreműködésével, a gyermeki jogok megértésének és megvalósulásának már meglévő formáit egy multi-vokális részvételi kutatás során.

Előzmények

Gyermekjogi kutatásunk előkészítését szolgálta az óvodai nevelést meghatározó dokumentumok elemzése gyermekjogi szempontból, s az ebből készült tanulmány az ENSZ gyermekjogi egyezményének 30. évfordulójára megjelent világgötetben jelent meg (Pálfi, Varga, Nagy, Teszenyi, 2020). A másik feladat, amivel a kutatás megközelítését, a kutatói szemléletet előkészítettük, hogy olyan kutatásokat és publikációkat kerestünk, melyek a gyermeki nézőpontok tiszteletben tartásával történtek. Ezek között meghatározó tényező lett, az angol Open University Child Voice kutatásának megismerése. Ez a kutatás közvetlen kutatói előzménye a magyar a kutatásnak, mely 3–11 év közötti angol gyermekek

körében végzett kutatás a gyermeki jogok körében. Ezek az információk is megerősítettek bennünket, hogy szükséges lenne a magyar gyermekek körében is végezni, egy olyan kutatást, melyben a gyermekek aktív résztvevői az adatgyűjtésnek, s a valóság torzításmentes megragadásával történik mindez. A magyar óvodákban korábban nem kutatták ezt a kérdést, s különösen hiányzik az a gyermekközpontú megközelítés, melyben a gyermek a véleménye meghatározó lenne. Így ajánlottuk fel a Open University Children's Research Center társelnökének **Natalie Canningnek** és munkatársának **Eleonóra Teszenyinek** egy magyar 3–6 évesek körében végzett gyermekjogi kutatás közös munkáját, aminek közös megtervezése és szervezése után rövidesen lezárunk.

A kutatás elvi megközelítése

Azt vártuk el magunktól, hogy a kora gyermekkor szemléletét minél hűebben tükrözzék a kutatásunk. Ebben néhány kulcskategóriát meghatároztunk, amelyek keretét is adták a gondolkodásunknak.

A gyermekek tisztelete

A gyermekek a belső világuk szerint működnek, vagyis ahogy érzékelik a körülötük lévő világot. Elfogadjuk, hogy azzal a világgal, amiben élnek, kapcsolatba akarunk kerülni, s percepciójukat ki akarják fejteni a maguk eszközeivel. Janusz Korczak szerint „ha folyamatosan csodálkozunk

a gyermek felfogóképességén, az azt jelenti, hogy nem vesszük őket komolyan.” A gyermeki értelmezés sokszínűségéből következik a kifejezőmódjuk sokfélesége is. Ezt nevezi a nemzetközi szakirodalom **„child voice”-nak, vagyis a gyermek hangjának**, aminek sajnos nem alakult ki a magyar nyelvben megfelelője, így csak ennek fordításával dolgozunk. Fontos tehát, hogy minél inkább torzításmentesen legyünk képesek begyűjteni a gyermekek életének, számukra fontos jegyeit, melyeket összhangba tudunk állítani a gyermekek jogaival kapcsolatos kategóriákkal.

A mozaikmegközelítés, -módszer

A kisgyermekek életében az érzelmi és a játék alapú gondolkodás a domináns, s ezt figyelembe véve alapoztunk Alison Clark és Peter Moss által megfogalmazott mozaikmódszerre. „A mozaikmegközelítés a hallgatás olyan módja, amely elismeri a gyermekeket és a felnőtteket a jelentés alkotóinak. Ez egy integrált megközelítés, amely egyesíti a vizuálit a verbálissal...” (Clark, Moss, 2011:1). Tehát a gyermekek megértéséhez elengedhetetlen a véleményeik elvárásmentes megközelítése, a gyermek lassú idejének elfogadása, a gyermekre ráérő odafordulás. S mivel a gyermekek saját élettörténetüket élik meg folyamatosan, így annak sokféle kifejezése és a sokféle gyermeki helyzet elfogadását is jelenti. A gyerekeket „saját életük szakértőjeként” elfogadva a mozaikmegközelítés kreatív, egyedi keretet kínál a kisgyermekek nézőpontjainak megértéséhez a fel-

¹ Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Gyermeknevelési Tanszék – orcidazonosító: 0000-0003-0819-0235

nőttekkel folytatott beszélgetésen, sőtán, anyagkészítésen, játékokon keresztül. Ez a megközelítés azt a kérdést válaszolja meg, hogyan maradhatnak a gyermekek nézetei és tapasztalatai a középpontban a koragyermekkori nevelés-ellátás során. A megközelítésünk többmódszeres: a digitális eszközöket interjúkkal és megfigyeléssel egyesíti, azzal a szándékkal, hogy kutatók, pedagógusok áttekinthessék a jelenlegi gyakorlatot, és változtatásokat hajthassanak végre a gyerekek megértése alapján.

Visszacsatolás az aktoroknak

Kiemelt elvként kezeltük, hogy azok a szereplők, akik részt vettek a kutatás folyamatában kapjanak vissza abból, amit „beleadtak”. A kutatás szereplői között említhetjük az óvodapedagógusokat, s intézményeiket, akik számára a kutatás szakaszaiban már közben is szerveztünk workshopokat, melyben az általuk végzett tevékenységekről kaptak átfogó visszajelzést, s ők maguk is megtehették a visszatekintő reflexióikat. Az adatok elemzése, összesítése után pedig minden szereplő számára szerveztünk egy kutatási eredményt bemutató konferenciát, ahol minden érdeklődő jelen lehetett, és minden aspiráns elő is adhatta tapasztalatait.

A kutatók az Open University Children's Research Center munkatársai és Debreceni Egyetem Gyermeknevelési Tanszék oktatói a kutatásvezetői team (Canning-Teszeyi-Pálfi) a kutatás minden szakaszában együtt értelmeztek, szerveztek, elemeztek. S kiemelt figyelmet szenteltünk a gyermekekkel történő kapcsolatra, ezért a gyerekektől gyűjtött információkat az érdeklődő szülők számára is hozzáférhetővé tettük, a gyermekek tevékenységeinek eredményeit többféle módon archiváltuk (rajz, fotó, hangfelvétel, videofelvétel), majd ezek felhasználásával a Debreceni Vojtina Bábszínház munkatársai egy gyermekek számára készülő bábdarabot készítenek el, hogy a gyermekjog történet alapú visszacsatolásában a gyermekek is részesülhessenek. Ennek a bemutatójára 2023. november 30-án kerül sor.

A kutatás szakaszai, sajátosságai

Célunk a kutatói folyamatban:

Hogy megértsük:

- Milyen módon fejezik ki a gyermekek jogait, melyek az aktualitás jegyei?

- Milyen módon történik a magyar óvodákban a gyermekek jogainak felderítése és kifejezése?

Kutató kérdéseket tettünk fel:

- Hogyan fejezik ki a gyermekek a jogait a mindennapos óvodai tevékenységeikben?

- Milyen formában befolyásolják a pedagógiai gyakorlatot a gyermeki jogok?

- Hogyan tudja egy a gyermeki jogokon alapuló nézőpont segíteni a magyar óvodapedagógiai gyakorlatot?

A kutatás szakaszai voltak:

- Előtanulmány, pilotszakasz
- Fő kutatás
- Adatelemzés
- Disszemináció, visszacsatolás

Az előtanulmány

A kutatói gyermekkézpünkkel összhangban nem készítettünk előre egy adatgyűjtő eszközt, mert ismerve a gyermekek, családok, óvodák sokszínűségét, ezt elfogadva kívántuk kialakítani a módszertani keretet. Mivel adatgyűjtő helyszínként az óvoda intézményét tartottuk az ország bármely pontján elérhetőnek, így első lépésként az óvodapedagógusok, óvodák önkéntes jelentkezése alapján összeállt egy országos lista, amelyek közül öt intézmény pedagógusait kértük meg, hogy miután a kutatási célokat elfogadták, gyűjtsük össze azokat az óvodai helyzeteket, tevékenységeket, amiben a gyerekek leginkább megmutatják, hogy érzik magukat, hogy élnek. és erről hogyan vélekednek. Ezen közös munka eredményeként összeállt egy eszköztár, amelyet használtak a pilot adatgyűjtés során. Egy előzetes kipróbálásra mindenképpen szükség volt.

Az eszköztárba tehát a gyermekek körében a lelki projekciót kiváltó élethelyzeteket javasolták az óvodapedagógusok, így készült el a 6 fő tevékenységek:

- Beszélgetőkör: meghitt beszélgetés, hírek megosztása, képes kártyáról, érzésekről beszélgetés.
- Tánc, mozgás: néptánc, gyermektánc, egyéb táncok.
- Kézműves tevékenységek: csoportos alkotás.
- Dráma, szerepjátás: drámajáték, bábozás, szabad szerepjátás.
- Mesemondás, mesék kitalálása.
- Fényképek, rajzok: gyermeki rajzolás, gyermekek fénykép készítése.

Az előtanulmánynak fontos tanulságai voltak a fő kutatás előtt, amelyet maguk az óvodapedagógusok fogalmaztak meg.

- Ebben a kutatásban nincs szükség

arra, hogy direkt kérdéseket tegyünk fel – hagyjuk, hogy az eszköz tegye a dolgát, mi pedig figyeljünk arra, hogy mit mondanak a gyermekek.

- Ha a környezet megfelelően van előkészítve, a gyermekek gondolatai természetesen jönnek.

- A szülők érdeklődnek, a bevonásuk segíti a kontextus és a gyermeki megnyilvánulások okainak a megértését.

- Az eszközök használatánál gondolni kell a csoportra is és külön az egyes gyermekekre is.

- Az eszközt az óvoda/csoport feltételeihez és a saját körülményeihez szükséges igazítani és hosszabb időn keresztül használni.

- Az óvodapedagógus lassítson le, figyelje a gyermeket, várja meg az alkalmas pillanatot a gyermekek megkérdezésének!

A Mesék Háza óvodapedagógusa a kézműves, ábrázoló tevékenység után fogalmazta a pilot tapasztalatait:

- Számomra jó visszajelzés volt abban, mennyire vagyok képes követve vezetni, illetve mennyiben van jelen nálam a segítő, támogató attitűd, képes vagyok-e segíteni a gyermek önmegegyezését”.

- Meglepetésként ért, hogy a részt vevő kislány eddig még nem nyílt meg ennyire az óvodában, mint ebben a szituációban, illetve az óvodai élet első hónapjai után a kisfiú is nagyon sok minden elárult a számára fontos dolgokról”.

Szerencs Napsugár Óvoda óvodapedagógusa a sütés, főzés tevékenységben figyelte a gyerekeket:

- Számomra is hasznos tapasztalatokat nyújtott a kutatásban való részvétel, mert egyre gyakrabban közelítem meg a napi tevékenységeinket a gyermekjogokra építve.”

Ebben a szakaszban a következő óvodák vettek részt:

- Széchenyi Katolikus Óvoda, Mátészalka: beszélgetőkörök, kisebb csoportos beszélgetések.

- Szászorszép Óvoda, Debrecen: drámajáték, szabad játék.

Napsugár Óvoda, Szerencs: sütés, főzés közben beszélgetés.

- Szabadságtelpei Óvoda, Debrecen: képes kártyák használata.

- Mesék Háza, Gödöllő: képzőművészeti tevékenységek.

A fő kutatás

Az előkészülés során a jelentkező óvodákat, óvodapedagógusokat tájékoz-

1. ábra

tattuk a pilot tapasztalatairól és a fő kutatás folyamatáról, feladatairól. Az óvodák először az ajánlott eszköztár megismerése után választották ki a gyermekcsoporthoz legjobban illeszkedő adatgyűjtő eszközt. Aztán az óvodai élet helyzeteinek átgondolása után keresték a helyét, idejét a csoporton belüli adatrögzítéshez, s ezt a tervezésbe illesztették. A szülők és óvodavezetők hozzájárulása is szükséges volt a kezdéshez. Amíg nem küldték el ezeket a hozzájárulásokat, addig nem kezdődhetett a folyamat. Mivel az angol egyetem volt a gesztora a kutatásnak, így az Open University etikai bizottságának jóváhagyása után kezdődhetett maga az adatgyűjtés. A kutatás kivitelezése tehát csak a hozzájárulások megszerzése után történhetett. Az óvodapedagógusoknak a kiválasztott eszközt többszöri használatával javasoltuk, hogy több anyagból küldhessenek. Ezután közvetlenül kértük, hogy magáról a folyamatról és azok benyomásairól írjanak reflexiót, ezekkel együtt egyedi kódokkal ellátva küldjék el nekünk. A beküldött adatok voltak a: videó- és hangfelvételek, pedagógusmegfigyelések, fényképek, gyermeki alkotások, pedagógusreflexiók.

Módszertani kihívások voltak:

- Episztemológiai kihívások: a három koncepció közötti hézag áthidalása: az élet, ahogyan éljük, az élet, ahogyan tapasztaljuk, az élet, ahogyan elmondjuk és újra mondjuk (Bruner, 1984).

- Axiológiai kihívások: a nézőponti különbség aközött, amit belülről és amit kívülről látunk és értelmezünk (Given, 2008, p. 249.).

- Módszertani kihívások: transzkulturális megközelítés alkalmazása a „rész vevő” kutatásnak; a fordítás nehézségei a két nyelv között (Birbili, 2000; Santos et al., 2015); az elemzés módszertanának következetes használata.

Adatelemzés

Ebben a szakaszban újabb 56 pedagógus vett részt 23 óvodából.

Adatok lebontva tételekre:

- 117 videófelvétel,
- 27 hangfelvétel,
- 29 pedagógusmegfigyelés,
- 79 reflexió,
- 78 fénykép,
- 14 gyermeki rajz.

Az Open University Children's Research Center munkatársai és Debreceni Egyetem Gyermeknevelési Tanszék oktatói adatok egyéni és munkacsoportos kvalitatív elemzését az alábbi fázisokon keresztül végezték el (lásd: 1. ábra). A kódolással arra törekedtünk, hogy a kutatói szubjektivitást lehető legkorrektebb és ellenőrizhetőbb módon korlátozzuk. Ezért alkalmaztuk Braun és Clark által ajánlott hatfázisú munkamódot:

1. fázis: Az adat alapos megismerése
2. fázis: Első kódok generálása

3. fázis: Témakörök keresése

4. fázis: Témakörök újra értékelése

5. fázis: A végleges témakörök megnevezése és definíciója

6. fázis: Az eredmények leírása

Az eredményeket a kódolások, csoportosítások, definiálások, metaértelmezések után az ENSZ gyermekjogi kategóriáihoz is kerestük a kapcsolatot, az összefüggéseket. Az egyezmény 54 cikkében 42 gyermeki jogot fogalmaz meg, amelynek 3 fő csoportját használja a szakirodalom:

- Alapvető szükséglet-Ellátás (egészségügy, oktatás, nevelés, játszás joga)
- Védelem (visszaélés, durva bánásmód, elhanyagoltság, mellőzöttség ellen)
- Részvétel (véleménynyilvánítás és önkifejezés szabadsága) – az adott lehetőségekkel összhangban gyermeknek joga van részt vennie saját sorsának alakításában

Ezek figyelembevételével fő és alkérdéseket/témákat hoztunk létre az elemzés eredményeként.

Főtéma	Altéma
A szabadság játéka	– a játék öröme – kooperáció – a gyermekek új jelentések, értelmezéseket konstruálnak
Önkifejezés	– vélemények – gondolatok a világról....
Gyermei autonómia	– önszabályozás – hatalmi viszonyok gyermekek között
Jelentős emberek	– barátságok és dinamikája – a család és dinamikája
Környezet	– szociális környezet – érzelmi környezet – fizikai környezet
Létszükségletek	– alapszükségletek – fiziológiai szükségletek – egészség – elvonultság
Felnőtt dominancia	– tanít és ellenőriz – felnőtt viselkedési formák – felnőtt attitűdök

A metaelemzéskor viszont megkerülhetetlen volt, a három fő jogi csoport közötti átfedések, összefüggések felismerése, összekapcsolása és elfogadása, amit a fő, illetve az altémák kapcsolatát megjelenítő ábra is igazol. A gyermeki jogok három fő csoportja (Részvétel-Ellátás, Gondoskodás-Védelem) viszonyrendszerét az alábbi ven-diagramm illusztrálja a fő-altémák beillesztésével.

Disszemináció, visszacsatolás

Az eddigi eredmények publikálási folyamata kezdődött meg ezzel az írással is, amit már eddig is több nemzeti (magyar és angliai egyaránt) és nemzetközi konferencián (EECERA, ECV 2022) nagy érdeklődés övezett.

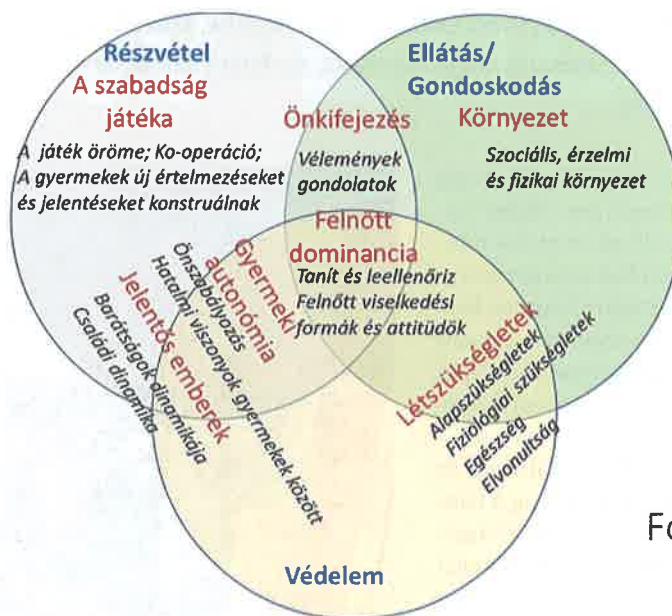
Ezek mellett a korábban említett gyermeki visszacsatoláson komoly színházi csapat dolgozik az őszi ősbemutatóra. A darab író dramaturgia Róbert Júlia, művészeti vezetője Láposi Terka. A darab sikerét is több fordulóban készítettük elő a művészekkel, ezért az első forgatókönyv anyagával két debreceni óvoda gyermekeihez már visszavittük bemérni a gyermekek fogékonyságát, ami csak megerősített minden résztvevőt, hogy ez valódi nyelv és híd lesz a „gyermekek földjére”.

Az óvodai nevelésben érintett szakemberek számára, a kutatási eredményeken túl is vállalt feladata a kutatói csapatnak, hogy az Óvodai nevelés országos alapprogramjának mellékleteként készüljön egy gyerekjogi ajánlás, ami 2023-ban várható.

Mivel a kutatás szakmai visszhangja egyértelműen pozitív, és egy szakmai úrtölt be azzal, hogy a gyermeki nézőpontokat felerősíti, az angol és magyar kutatók keresik ennek a kutatásnak az adaptációs lehetőségét más országban, mert ebben a

korosztályban ezen a területen nem folytak hasonló vizsgálatok eddig.

Bízunk benne, hogy kutatásunk elindítja azt a szakmai és szülői gondolkodást és együttműködést, amely segít újraértelmezni a gyermekek szerepét és annak kérdésköreit, hogy a kisgyermekek miben lehetnek kompetensek a saját életükben, és mi az, amiben megoszthatatlan felelőssége van a felnőtteknek, a társadalomnak. Egyben azt is reméljük, hogy a „kisgyermek-kisjog” előítélettől is el tudunk szabadni a jövőben.

Fő és altémák

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- **Alison Clark** (2008): How to listen to very young children: The mosaic approach. In: *Child Care in Practice* pp 333–341.
- **Alison Clark** (2017): Listening to Young Children, Expanded Third Edition: A Guide to Understanding and Using the Mosaic Approach. *Jessica Kingsley Publishers*.
- **Alison Clark** (2010) Young Children as Protagonists and the Role of Participatory. *Visual Methods in Engaging Multiple Perspectives, Am J Community Psychol* 46. pp 115–123.
- **Alison Clark–Peter Moss** (2012): Listening to young children: The MOSAIC approach, NCB.
- **Pat Broadhead–Justine Howard–Elizabeth Wood** (2010): Play and Learning in the Early Years: From Research to Practice SAGE.
- **Braun, V.–Clarke, V.** (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3., 77–101.
- **Janusz Korczak** (2009): The Child's Right to Respect Janusz Korczak's legacy Lectures on today's challenges for children. *Council of Europe*.
- **Liz Chamberlain–Jiniya Afroze–Victoria Cooper–Trevor Collins** (2019): Representing children's rights to illustration and interpretation Open University in association Amnesty International.
- **Natalie Canning** (2020): Children's Empowerment in Play: Participation, Voice and Ownership, Routledge.
- **Pálfi Sándor–Rákó Erzsébet–Vargáné Nagy Anikó–Eleonóra Teszenyi** (2020): Children's rights in Hungary in early childhood education and care In: Jane Murray; Beth Blue Swadener; Kylie Smith (szerk.) *The-Routledge-International-Handbook-of-Young-Childrens-Rights* London: Routledge of Taylor and Francis Group, pp 354–365.
- **Sandra Joseph** (1999): Korczak A voice for the children, Thorsons.
- **Sam Frankel** (2018): Giving Children a Voice: A Step-by-Step Guide to Promoting Child-Centred Practice. *Jessica Kingsley Publishers*.
- **Vargáné Nagy Anikó–Pálfi Sándor** (2021): Gyermeki jogok és szükségletek az alapprogram tükrében. *Óvodai Nevelés*, pp 13–15.